

Joanna Schiller-Walicka

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-2783-2507

Działalność Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the History of Education and Anthropology of Culture Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

The article presents the research areas and the scientific, popularization, and organizational achievements of the members of the History of Education and Anthropology of Culture Research Unit in 2021. Their research spans from the mid-18th century to almost modern times and focuses on the relations between numerous forms of education and the intellectual and cultural level of various social groups in particular historical periods. The intention of the Unit members is also to combine the history of education with the history of science (broadly understood) and thus to study the impact of scientific achievements, mainly in the field of humanities and social sciences, on the extent of social knowledge and social need for access to culture.

Keywords: scientific research, history of education, history of culture, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia oświaty, historia kultury, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

W okresie ostatnich dwóch lat Pracownia Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury została wyraźnie odmłodzona i w zdecydowanej większości składa się obecnie z asystentów i adiunktów. W 2021 r. skład Pracowni był następujący: dr hab. Joanna Schiller-Walicka, prof. PAN (kierownik), prof. Jan Piskurewicz, prof. Leszek Zasztowt (urlop bezpłatny), dr Jakub Bajer, dr Mikołaj Getka-Kenig, dr Michał Piekarski, dr Alicja Urbanik-Kopeć, dr Monika Wiśniewska, mgr Michał Jasiński i mgr Daniel Sunderland. Mimo trwających nadal trudności z dostępem do archiwów i bibliotek, związanych z pandemią, rok ten przyniósł sporo osiągnięć, tak w zakresie dorobku publikacyjnego, jak i obecności członków Pracowni w życiu naukowym.

Obszar zainteresowań badawczych pracowników obejmuje okres od drugiej połowy XVIII w. do czasów współczesnych i dotyczy nie tylko tradycyjnie rozumianych kwestii historyczno-oświatowych, ale przede wszystkim badania zależności między rozlicznymi i urozmaiconymi formami edukacji a kulturowym i intelektualnym stanem społeczeństwa w poszczególnych okresach historycznych. W tak szerokim rozumieniu oddziaływania edukacyjnego mieszczą się nie tylko dzieje różnego rodzaju instytucji o charakterze oświatowym, ale wszelkie zjawiska naukowe i kulturowe – od postępów nauki poczynając, poprzez czytelnictwo i upowszechnianie dorobku naukowego i kulturalnego, a na wytworach sztuki i architektury kończąc, które wpływają na poziom wiedzy oraz światopogląd jednostek i grup społecznych, poddanych świadomie lub bezwiednie tym wpływom. Jest to swoista propozycja naszej Pracowni, znacznie szerszego niż tradycyjne, rozumienia zakresu i funkcji poznawczych historii wychowania, nieograniczającego się do badań nad zinstytucjonalizowanym systemem oświaty i dokonaniem ludzi związanych z tym systemem. Wydaje się nam bowiem, że formalny pion edukacji, ukształtowany historycznie w różnych częściach świata pod wpływem czynników politycznych i społecznych oraz uwarunkowany kulturowo stanowi ważny, ale tylko jeden spośród wielu czynników mających wpływ na poziom intelektualny, moralny, a także fizyczny poszczególnych grup społecznych. Należy do nich również szeroka paleta zjawisk – politycznych, społecznych, kulturowych i artystycznych, które mają istotny wpływ na rozwój intelektualny oraz kształtowanie postaw moralnych i światopoglądowych społeczeństwa. Istotną kwestią jest dostrzeganie tych zjawisk, a następnie próba określenia charakteru i zasięgu ich oddziaływania. Przy takim rozumieniu historia wychowania staje się dyscypliną powiązaną integralnie z historią polityczną, społeczną, historią sztuki i literatury, a także historią wszelkich dziedzin nauki, której dorobek stanowi podwalinę intelektualnego i kulturowego potencjału społecznego. Dlatego też badacze skupieni w Pracowni podejmują tematy, które mają na celu ukazanie związków między ową gamą zjawisk a stanem umysłów, rodzeniem się potrzeb intelektualnych i kulturowych, sposobami ich zaspokajania w każdej dziedzinie, zarówno publicznej, jak i prywatnej, indywidualnej, oraz formowaniem się postaw moralnych pod wpływem etycznego oddziaływania nauki, kultury i sztuki. Łącząc nierzadko historię wychowania z historią nauki, skupiają się na edukacyjnym oddziaływaniu dorobku naukowego, rozbudzaniu zainteresowania osiągnięciami naukowymi, ich obecnością w życiu codziennym i wpływu wiedzy naukowej na dokonywanie wyborów życiowych przez jednostki.

Badania nad XVIII w.

Chronologicznie najwcześniejszym okresem zajmuje się dr Bajer, koncentrując się na drugiej połowie XVIII w. Jego głównym tematem badawczym jest *Polska Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1793)*. Nie jest to problematyka całkowicie nowa w naszej literaturze – o polskiej szkole dragomanów, czyli tłumaczy, pisali wcześniej historyk Władysław Smoleński¹

1 W. Smoleński, *Szkoła Orientalna w Stambule na koszczie Rzeczypospolitej (1766–1795)*, „Kwartalnik Historyczny” 1887, s. 584–593. Przedruk: idem, *Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1795)*, [w:] idem, *Pisma historyczne*, t. 2, Kraków 1901, s. 207–222.

oraz, ponad pół wieku później, orientalista Jan Reychman². Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Dragomanów nad Bosforem (1766–1793) zostały w niewielkiej części opublikowane w pierwszym tomie dzieła Kazimierza Waliszewskiego, będącego edycją dokumentów poselstwa Prota Potockiego do Turcji w latach 1789–1791³. Materiały tam zawarte pochodzą z Archiwum Potockich w Rosi (Archiwum Roskie, obecnie znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych). Jak pisze jednak dr Bajer w tekście ogłoszonym w 2021 r. na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty”, przedstawiony przez Waliszewskiego zapis instrukcji z 1772 r. jest w dużym stopniu niekompletny, bowiem kopia, z której korzystał, stanowiła wersję znacznie skróconą w porównaniu z oryginałem, którego badacz musiał nie znać⁴. Tak więc ustalenia pierwszych badaczy dalekie są od wyczerpującego przedstawienia tego zagadnienia i stanowić mogą jedynie punkt wyjścia do dalszych poszukiwań. Pokazały to dowodnie pierwsze badania źródłowe, przeprowadzone przez dr. Bajera w zasobach dawnego archiwum Stanisława Augusta, znajdujących się obecnie w zbiorach Biblioteki książąt Czartoryskich w Krakowie, w Zbiorze Popielów w Archiwum Głównym Akt Dawnych, a także kwerenda w Archiwum francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych (*turcica*, fond Vergennes). Istotnym aspektem badań jest to, że szkoła stambulska, założona pierwotnie jako instytucja przygotowująca tłumaczy języków orientalnych, po znacznym rozszerzeniu programu nauczania przekształciła się w rodzaj „polskiej szkoły szpiegów”, co nie tylko nadało jej specyficzny charakter, ale też wiele mówi o celach i zadaniach polskiej obecności w Imperium Osmańskim. W tym sensie temat podjęty przez młodego badacza jest związany nie tylko z historią edukacji, ale również historią polityczną tego okresu.

Ważnym polem zainteresowań dr. Bajera jest edytorstwo źródeł historycznych. W 2020 r. wydał swoją pierwszą znaczącą publikację z tego zakresu – *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*⁵, za którą w 2021 r. otrzymał drugą nagrodę „Studiów Źródłoznawczych” im. S.K. Kuczyńskiego, przyznawaną za książkowe edycje źródłowe dotyczące czasów od średniowiecza do XX w. Prace nad korespondencją królewską kontynuuje, pracując, dzięki wsparciu Fundacji hr. Augusta Cieszkowskiego, nad edycją korespondencji Stanisława Augusta z Andrzejem Ogińskim z 1772 r. i jej częścią drugą, obejmującą listy z 1774 r. Obie te części mają zostać wydane w jednym tomie w 2023 r. Inną, ważną dla dziejów polskiej polityki, oświaty i kultury postacią, której korespondencja znalazła się w kręgu zainteresowań dr. Bajera, jest Stanisław Kostka Potocki, którego listy z lat 1791–1795 do żony Aleksandry przygotowuje do druku we współpracy z Muzeum Pałacu w Wilanowie.

Wyniki swoich badań dr Bajer prezentował na kilku konferencjach – podczas sesji „Entre deux patries. Liens des migrations nobiliaires en Europe a l'époque moderne” w Instytucie Węgierskim im. F. Liszta w Paryżu 25 listopada 2021 r. wygłosił referat *La do-*

2 J. Reychman, *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.*, Wrocław 1950, s. 57, 62–63, 68; idem, *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku*, Warszawa 1959.

3 *Ostatni poseł polski do Porty Otomańskiej. Akta legacji stambulskiej Franciszka Piotra Potockiego, starosty szczyrzeckiego (1789–1791)*, wyd. i oprac. K. Waliszewski, t. 1, Paris 1894.

4 J. Bajer, *Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Orientalnej w Stambule z lat 1766, 1772 i 1778*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 209–228.

5 *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*, wyd. J. Bajer, Warszawa 2020.

uble *identité du prince André Poniatowski*, a 15 września 2021 r. zaprezentował wykład w Centrum Studiów Piemontkich (Centro di Studi Piemontesi) w Turynie, gdzie promował swoją książkę *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*. W Polsce wzięł udział w sesji „Nauki ścisłe i humanistyczne w służbie polityki w Europie doby Oświecenia”, zorganizowanej przez IHN PAN i IBL PAN 8 października 2021 r., na której przedstawił referat *Piemontki uczone w służbie króla Polski. Carlo Ignazio Montagnini i jego Reflexions touchant les affaires de Pologne z 12 VII 1767 r.* Materiały do tego ostatniego wystąpienia zbierał m.in. w czasie wrześniowej kwerendy w Archiwum Państwowym w Turynie.

Zainteresowanie postacią Stanisława Kostki Potockiego, i to na bardzo szeroką skalę, podziela dr Getka-Kenig. W 2021 r. opublikował obszerną monografię poświęconą Potockiemu⁶, w której, jak wskazuje jej tytuł, skupił się na przedstawieniu kariery polityczno-społecznej reprezentanta jednego z najznacniejszych polskich rodów magnackich. Nie zapomniał przy tym o działalności Potockiego na polu oświaty, którą kierował on od 1807 r. jako prezes Izby Edukacyjnej, dyrektor Edukacji Narodowej, wreszcie minister stojący na czele Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego aż do swej dymisji w 1820 r. Nie brak także opisu dokonań Potockiego na polu artystycznym, zarówno jako teoretyka, jak i kolekcjonera i mecenas sztuki. Jedną z głównych nici przewodnich książki jest zagadnienie ewolucji mentalnej magnata, ukształtowanego w czasach I Rzeczypospolitej w atmosferze dbałości przede wszystkim o interesy swojego rodu, w polityka i urzędnika państwowego, działającego w duchu etatyzmu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego.

Oprócz monografii, dr Getka-Kenig opublikował w 2021 r. dwa artykuły związane z badaną epoką⁷, a także poświęcił jej trzy referaty konferencyjne: *The State Police in the Duchy of Warsaw, 1807–1813* (konferencja „Police et Territoires dans le Monde Napoleonien de l’Echelle Locale a l’Echelle Imperiale”, Fondazione Camillo Caetani, Rzym, 22–24 września 2021 r.), *Historic Royal Residences as Public Museums in Poland* (konferencja „Huncastle 2021 – Varak es Kastelyok Nemzetkozi Konferencia”, Edutus College, Tata, Węgry, 25–26 listopada 2021 r.) oraz *Stanisław Kostka Potocki and the Warsaw Society of the Friends of Learning* (konferencja „Nauki ścisłe i humanistyczne w służbie polityki w Europie doby Oświecenia”, IHN PAN, IBL PAN, Warszawa, 8 października 2021 r.).

Po ukończeniu pracy nad biografią Stanisława Kostki Potockiego dr Getka-Kenig zmienił całkowicie obszar swoich zainteresowań, przenosząc się w czasy po II wojnie światowej, o czym będzie mowa w części poświęconej badaniom nad XX w.

6 M. Getka-Kenig, *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*, Warszawa 2021.

7 M. Getka-Kenig, *Nagrobek Stanisława Staszica a polityka wizerunkowa Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 31–49; idem, *Usurpation of the Aristocratic Privilege and Social Identity of the Polish Noble Elite in the Period of the Partitions*, „Kwartalnik Historyczny. English Language Edition” t. 128, 2021, z. 5, s. 79–104.

Badania nad XIX w.

Mgr Jasiński ukończył pisanie rozprawy doktorskiej *Unici warszawscy w latach 1721–1945. Kulturowy obraz społeczności*. Choć nakreślone w tytule granice chronologiczne wychodzą poza XIX w., autor skupił się w swoich badaniach przede wszystkim na tej epoce – okres wcześniejszy, dla którego zachowało się niewiele źródeł, jest rodzajem wprowadzenia ukazującego genezę pojawienia się unitów w Warszawie. Natomiast czasy II Rzeczypospolitej i okres wojenny to historyczne domknięcie dziejów tej społeczności, która, choć jest obecna w mieście do dzisiaj, kulturowo i etnicznie należy już do innej rzeczywistości. Autor w ogromnej objętościowo rozprawie (ponad 600 stron) przedstawia udział unitów warszawskich w życiu religijnym, oświatowym, naukowym i kulturalnym miasta, określa wkład tej niewielkiej liczebnie, ale wyróżniającej się społeczności w rozwój i koloryt Warszawy jako największego ośrodka miejskiego Królestwa Polskiego. Całość rozważań wieńczy słownik biograficzny unitów świeckich i duchownych, który przynosi wiele zupełnie nowych informacji i stanowić może istotny punkt wyjścia do pogłębiania badań nad tą społecznością. Praca została przygotowana na podstawie obfitego materiału źródłowego, wydobytego z archiwów polskich i zagranicznych, a także doniesień prasowych, w niewielkim stopniu dotychczas wykorzystanych. Jeden z członków badanej społeczności stał się też bohaterem artykułu, opublikowanego w 2021 r. na łamach czasopisma „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki”⁸.

Badania nad pozycją społeczno-zawodową i edukacyjną kobiet w XIX w. kontynuuje dr Urbanik-Kopeć. Szczególnie zajmuje ją zagadnienie emancypacji naukowej i ekonomicznej kobiet w XIX w. na ziemiach polskich, ze szczególnym uwzględnieniem Królestwa Polskiego. W 2021 r. ukazała się kolejna w jej dorobku monografia, poświęcona uwarunkowaniom ekonomicznym, społecznym i prawnym prostytucji w drugiej połowie XIX–początkach XX w.⁹ Książka doczekała się już wielu recenzji i omówień na łamach prasy i na portalach internetowych¹⁰. Większość tych wypowiedzi koncentruje się na zasadniczej problematyce książki, a więc realiach uprawiania prostytucji w omawianym okresie, z podkreśleniem, że jest to historia prawnego i społecznego uciemnienia kobiet oraz walki o zmianę ich statusu jako „gorszej płci”. Oprócz tego jednak książka dr Urbanik-Kopeć jest sporym wycinkiem polskiej historii społecznej, bowiem w dyskusjach na temat pracy seksualnej przewijały się kwestie podstaw prawnej organizacji społeczeństwa, społecznej roli państwa i zadań zastępujących je instytucji opiekuńczych, działających głównie cha-

8 M. Jasiński, *Działalność pedagogiczno-duszpasterska księdza Łukasza Cybika w Galicji i Królestwie Polskim*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 2, s. 327–355.

9 A. Urbanik-Kopeć, *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna na ziemiach polskich w XIX wieku*, Warszawa 2021.

10 Zob. np. J. Banaś, *Kobiety nie wybierały pracy seksualnej. To prostytucja wybierała je*, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Ale Historia” 6.11.2021 r., wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,27773380,kobiety-nie-wybieraly-prostytucji-to-prostytucja-wybierala.html [dostęp 5.12.2021]; M. Zegadło, „Świat wymyślony dla mężczyzn...”. O książce Alicji Urbanik-Kopeć w *Księgozbiornach*, 19.10.2021 r., wydawnictwo.krytykapolityczna.pl/blog/recenzja/swiat-wymyslony-dla-mezczyzn-o-ksiazce-alicji-urbanik-kopec-w-ksiegozbiornach [dostęp 5.12.2021]; I. Szymichowska, *Alicja Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu”. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich - recenzja i ocena*, 16.10.2021 r., histmag.org/Alicja-Urbanik-Kopec-Chodzie-i-umiechac-sie-wolno-kaazdemu.-Praca-seksualna-w-XIX-wieku-na-ziemiach-polskich-recenzja-i-ocena-23032 [dostęp 3.12.2021]; A. Kazior, *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu – recenzja książki Alicji Urbanik-Kopeć*, 3.12.2021 r., writerrat.pl/chodzie-i-umiechac-sie-wolno-kaazdemu-recenzja-ksiazki-alicji-urbanik-kopec/ [dostęp 6.12.2021].

rytatywnie, ścierały się najrozmaitsze światopoglądy polityczno-moralne, w których odzwierciedlały się poziom wykształcenia i kondycja moralna dyskutantów reprezentujących środowiska od tradycjonalistycznych, mieszczańskich i klerykalnych, do feministycznych i socjalistycznych. Jest to także wkład w historię nauki, w tych zwłaszcza partiach, gdzie mowa jest o ówczesnym szpitalnictwie i sposobach walki z chorobami wenerycznymi, trudnymi do leczenia w dobie braku antybiotyków¹¹. O zainteresowaniu książką świadczy wielka ilość spotkań autorskich (i frekwencja na nich), jakie odbyły się m.in. w Krakowie, Łodzi, Warszawie i Wiśle, a także panele dyskusyjne i wykłady z uczestnictwem autor-ki, np. w ramach cyklu Ludowa Historia Polski oraz seminaria historyczne organizowane przez Muzeum Warszawy (listopad 2021 r.).

W drugiej połowie 2021 r., po uzyskaniu grantu NCN Sonata *Tożsamości i aspiracje guwernantek w Królestwie Polskim (1864–1904) w kontekście zmian społecznych i kulturowych*, dr Urbanik-Kopeć zajmowała się zbieraniem materiałów dotyczących tego tematu. Wstępnym efektem kwerendy jest artykuł *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*¹². Ogłosiła także dwa artykuły w pracach zbiorowych¹³ i kolejne dwa w czasopismach¹⁴. Wzięła udział w konferencji międzynarodowej „Governing Science and Technology, Governing through Science and Technology: What Was at Stake for Women? (From the Late 19th to the Early 21st Century)”, L’Ecole des hautes etudes sciences sociales, Centre D’Etudes Franc-Russe, Paryż-Moskwa, 1–2 lipca 2021 r., na której wygłosiła referat „A Canary Among Sparrows”. *Anna Tomaszewicz-Dobrska as a First Female Physician Practicing in the Kingdom of Poland*.

Problematyką kobiecą zajmuje się także mgr Sunderland. Jego badania dotyczące drugiej połowy XIX w. obejmują dwojako sformułowany temat: *Żałoba narodowa w dobie powstania styczniowego w kontekście nierówności płciowych w podręcznikach do historii oraz Królestwo pod kirem. Żałoba narodowa 1863 r. we wspomnieniach warszawianek*. Pierwszy z nich, realizowany w ramach grantu NCN Preludium *The National Mourning in the Age of the January Uprising in the Context of Gender Inequalities in Contemporary Polish History Textbooks*, stanowić ma tytuł jego rozprawy doktorskiej. Celem tego projektu jest dostrzeżenie i określenie roli kobiet – matek i pierwszych wychowawczyń swoich dzieci, w kształtowaniu się pojęcia patriotyzmu i postaw patriotycznych po klęsce powstania styczniowego, wraz z pytaniem – dlaczego udział kobiet w tym procesie jest praktycznie niewidoczny w pamięci historycznej. W 2021 r. mgr Sunderland prowadził kwerendy, a także prezentował swoje wstępne ustalenia, m.in. na seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego w marcu 2021 r., występując z referatem *Herstoria – problemy i perspektywy*.

- 11 Zob. J. Schiller-Walicka, *Historia społeczna z seksem w tle. Rozważania o książce Alicji Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich”*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021, ss. 284, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 3, s. 413–425.
- 12 A. Urbanik-Kopeć, *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 189–205.
- 13 Eadem, *Pani i służąca. Przypadek Lucyny Kotarbińskiej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 173–190; eadem, *Pan i służąca. Od pracy na służbie do pracy seksualnej*, [w:] *Niewidoczne*, s. 191–208.
- 14 Eadem, *Spod skrzydeł matki do Szwajcarii. Studentki medycyny w podróży po wiedzę*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” t. 13 (55), 2020, s. 97–114; eadem, *Brzydź się grzechem jak wężem*, „Periodyk Najgorszy” 2021, nr 9, s. 104–107.

W trakcie miesięcznego pobytu w Wiedniu zapoznał się z większością wybranych materiałów dotyczących Polski, szczególną uwagę zwracając na archiwalia charakteryzujące wypadki doby powstania styczniowego. Kwerendy prowadził w Austriackim Archiwum Państwowym, Archiwum Parlamentu w Wiedniu, Austriackiej Bibliotece Narodowej i Stacji Naukowej PAN w Wiedniu.

Temat drugi, prowadzony równolegle do pierwszego, zakłada zebranie, opracowanie i wydanie najcenniejszych przykładów dokumentów osobistych, pisanych przez warszawianki w okresie powstania styczniowego (1860–1865) i przechowywanych w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu. Nieznane szerzej listy, dzienniki i pamiętniki, przygotowywane do druku we współpracy z Archiwum Kobiet przy Instytucie Badań Literackich PAN, Instytutem Historii Uniwersytetu Łódzkiego i Centrum Kultury Polskiej na Sorbonie, ukazują ich autorki jako pełnoprawne uczestniczki życia społecznego, odgrywające kluczową rolę w jednym z ważniejszych epizodów w historii Polski. Podczas pracy w Bibliotece Polskiej w Paryżu mgr Sunderland zapoznawał się także z notatkami i wypisami z artykułów odnoszących się do sprawy polskiej, czerpanych z prasy angielskiej, francuskiej, niemieckiej, rosyjskiej i przygotowanych zarówno przez brytyjskie Grono Historyczne, jak i osoby prywatne: Wojciecha Grzymałę, Karola Sienkiewicza czy Antoniego Szklarskiego. Studiował *Dokumenta sprawy polskiej* Karola Borkowskiego (w tym odpisy niemal pięćdziesięciu wystąpień, listów, artykułów, odezwo i okólników w sprawie polskiej), rozmaite dyplomatyczne *inedita*, rozsiane po spuściznach wspomnienia i pamiętniki (Zygmunta Biergiela, Feliksa Breańskiego, Michała Gajka, Jadwigi Podgórskiej czy Henryka Wyzińskiego), patriotyczną literaturę piękną, wreszcie opracowania naukowe – w postaci zarówno wydanych rozpraw, jak i materiałów warsztatowych (np. „przypisy” do opracowania Ignacego Andrzeja Grudzińskiego o historii Polski).

Badania nad XX w.

Dr Piekarski kontynuował badania nad zagadnieniem: życie i działalność muzykologów urodzonych na ziemiach polskich, którzy edukację muzykologiczną zdobyli na Uniwersytecie Wiedeńskim w latach 1918–1939. Jest to temat przygotowywanej przez niego rozprawy habilitacyjnej. W minionym roku prowadził kwerendy w Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Archiwum Akt Nowych i Archiwum Uniwersytetu Muzycznego im. F. Chopina. Sporo uwagi dr Piekarski poświęcił postaci Juliana Pulikowskiego, o którym napisał obszerny tekst, przewidziany do publikacji w 2022 r., najprawdopodobniej w formie monografii. Powstały także publikacje poświęcone Karolowi Mikulemu i Henrykowi Melcerowi, z których dwa już się ukazały, a kolejne zostały przyjęte do druku¹⁵. O życiu

15 M. Piekarski, *Lwów jako ponadlokalny ośrodek polskiego życia muzycznego w drugiej połowie XIX oraz pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Lwów w historii i kulturze polskiej*, red. E. Hrycaj-Małańczak, B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, Lwów – Warszawa 2021, s. 309–339; idem, *Pieśni Karola Mikulego w kontekście poetyckiej i muzycznej twórczości romantycznej*, [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, t. 17, Rzeszów 2021, s. 69–89; idem, *Karol Mikul, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „*Studia Chopinowskie*” 2021, nr 2 (w druku); idem, *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki (1869–1928)*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, Warszawa 2022 (w druku).

i działalności obu kompozytorów dr Piekarski mówił także na dwóch konferencjach: referat *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki* przedstawił na Ogólnopolskim Seminarium Muzykologicznym „Długi wiek XIX w muzyce: pytania – problemy – interpretacje”, zorganizowanym przez Instytut Sztuki PAN 11 marca 2021 r., oraz referat *Karol Mikuli i Henryk Melcer*, który wygłosił podczas V Ogólnopolskiej Konferencji dla Nauczycieli Muzyki „Muzyka polska czasów zaborów na lekcjach muzyki”, zorganizowanej przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Radziejowicach 19 listopada 2021 r.

Sporo uwagi dr Piekarski poświęca popularyzacji – zarówno jako autor publikacji¹⁶, jak i organizator koncertów, których scenariusze układa i jest ich prowadzącym. Był też autorem wystawy popularnonaukowej *Melcer z Marcelina*, której otwarcie odbyło się 15 maja 2021 r. w gospodarstwie Rysiny w dzielnicy Białołęka m.st. Warszawy w ramach Nocy Muzeów. Podczas otwarcia wystawy odbył się koncert prowadzony przez dr. Piekarskiego, w trakcie którego opowiedział on o życiu i twórczości Henryka Melcera, dyrektora Filharmonii Warszawskiej, Opery Warszawskiej i Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, a także znanego pedagoga Konserwatorium GTM we Lwowie oraz Konserwatorium Gesellschaft der Musikfreunde in Wien. Z kolei 30 października 2021 r. odbyło się w Pałacu na Wodzie, podczas koncertu Polskiej Opery Królewskiej, prawykonanie kantaty Karola Mikulego *Die Reue*. Kantata, uważana dotąd za zaginioną, została odnaleziona przez dr. Piekarskiego w Staatsbibliothek zu Berlin.

Prof. Piskurewicz rozpoczął w 2020 r. badania nad tematem *Relacje naukowe polsko-włoskie w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939)*. W minionym roku rozszerzył ten temat o okres powojenny. Wiązało się to z przygotowaniem dwóch opracowań: pierwszego poświęconego animatorowi relacji polsko-włoskich, profesorowi Uniwersytetu Poznańskiego Romanowi Pollakowi, który działał na tej niwie aż do 1972 r. i którego pięćdziesiąta rocznica śmierci przypada w 2022 r. Drugie opracowanie dotyczy turyńskiego Istituto di Cultura Polacca „Attilio Begey”, które działało do 1987 r. Życiu i działalności Pollaka poświęcił prof. Piskurewicz obszerny artykuł *Roman Pollak (1886–1972) i jego rola w rozwoju stosunków naukowych i kulturalnych polsko-włoskich*, który w bieżącym roku ukaże się na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Przygotowanie tekstu poprzedziła kwerenda archiwalna w spuściźnie Pollaka, która znajduje się w Oddziale Archiwum PAN w Poznaniu, a także poszukiwania w materiałach Archiwum Akt Nowych i Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Artykuł jest obszernym opracowaniem, przywracającym pamięć o wybitnym uczonym, którego dorobek i zasługi dla nauki polskiej nie były dotąd przedmiotem szczegółowych omówień i analiz, w przeciwieństwie do spuścizny jego przyjaciela, prof. Stanisława Pigionia. Znacząca rola Pollaka w historii literatury staropolskiej omówiona została dopiero w 2018 r., i to jedynie syntetycznie. Z kolei ogromne zasługi Pollaka dla rozwoju polonistyki włoskiej w międzywojniu, połączone z promocją polskiej kultury literackiej we Włoszech i współpracą kulturalną obu krajów, wyznaczają mu znaczące miejsce w dziejach kultury polskiej i stosunków międzynarodowych, nie

16 Idem, *Wspomnienie o Remigjuszu Węgrzynowiczu*, [w:] *Rocznik Lwowski*, red. O.S. Czarnik, A.J. Leinwand, M. Olbromski, A. Redzik, K. Smolana, Warszawa 2021, s. 287–300; idem, *Musica Leopolis*, „Cracovia Leopolis” 2021, nr 1–2, s. 64–65; idem, *Karol Mikuli – uczeń Fryderyka Chopina i miłośnik poezji Augusta Heinricha Hoffmanna von Fallerslebena*, [w:] *Karol Mikuli – koncert monograficzny*, program teatralny, Polska Opera Królewska, Warszawa 2021, s. 6–11.

tylko akademickiej historii dyscypliny, którą uprawiał. Rocznica śmierci Pollaka zainicjowała również przygotowania do konferencji *Pollak odkryty na nowo*, która ma się odbyć w dniach 25–26 października 2022 r. w Poznaniu pod auspicjami Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz IHN PAN. Oprócz uczonych polskich wezmą w niej udział także przedstawiciele nauki włoskiej – z ośrodków uniwersyteckich w Rzymie i Turynie.

Temat drugi, poświęcony działalności Instytutu Kultury Polskiej im. Attilio Begeya (1930–1987) w Turynie, przygotowujemy jest we współpracy z włoską uczoną z Uniwersytetu w Turynie, gdzie w bieżącym roku będą prowadzone kwerendy. Powstał już wstępny rozdział opracowania, poświęcony Attilio Begeyowi – patronowi Instytutu. Kwerendę archiwalną do tego rozdziału prof. Piskurewicz prowadził przede wszystkim w Dziale Rękopisów i Bibliotece Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, gdzie znajdują się interesujące archiwalia i wydawnictwa przekazane swego czasu przez wnuczkę Begeya – wybitną polonistkę Marinę Bersano Begey (m.in. ciekawa korespondencja Begeya z Władysławem Mickiewiczem, Marią Konopnicką, Józefem Ignacym Kraszewskim czy Wincentym Lutosławskim).

W 2021 r. ukazały się dwa jego artykuły poświęcone polsko-włoskim relacjom naukowym w dwudziestoleciu międzywojennym. Jeden z nich ukazał się w „Pamiętniku Literackim” i jest pierwszym w literaturze polskiej tak szerokim omówieniem działalności najwybitniejszego włoskiego polonisty, Giovanniego Mavera¹⁷. Drugi tekst został opublikowany w „Analectach” i stanowi znacznie rozszerzoną wersję referatu, który prof. Piskurewicz wygłosił na międzynarodowej konferencji „Model Rome – International Capital Cities of Science and Arts in the 20th Century”, która odbyła się w Rzymie w październiku 2019 r.¹⁸

Oprócz problematyki dziewiętnastowiecznej mgr Daniel Sunderland zajmuje się także okresem międzywojennym. Temat, nad którym pracuje już od kilku lat, to *Korzenie polskiej kultury wizualnej. Teoria estetyczna Jana Sunderlanda i wybrane teorie współczesne dwudziestolecia międzywojennego*. Celem jest zbadanie spuścizny archiwalnej Jana Sunderlanda, zebranie, uporządkowanie i przeanalizowanie rozpraw i innych dokumentów jego aktywności naukowo-kulturalnej (druków i rękopisów, fotografii czy listów). Projekt jest realizowany w ramach ministerialnego programu Diamentowy Grant, a ponadto mgr Sunderland złożył w ubiegłym roku dwa wnioski na kontynuację badań tej spuścizny w ramach programów Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zinventaryzował archiwum fotograficzne Jana Sunderlanda, na które składają się negatywy, diapozytywy i odbitki (w tym liczne zdjęcia drukowane w formie kart pocztowych), a także kopie cyfrowe zdjęć przechowywanych w kolekcjach państwowych (Archiwum Akt Nowych, Biblioteki Narodowej i Zachęty w Warszawie, Muzeum Sztuki w Łodzi i Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem). Jeżeli projekt zostanie dofinansowany, IHN PAN pragnie zorganizować sympozjum poświęcone działalności naukowej i pedagogicznej twórcy, natomiast Fundacja Archeologia Fotografii – wystawę przypominającą największe jego dokonania artystyczne, której towarzyszyć będzie bog-

17 J. Piskurewicz, *Giovanni Maver (1891–1970). Włoski promotor polskiej nauki i literatury*, „Pamiętnik Literacki” 2021, z. 2, s. 265–287.

18 Idem, *Stacja Naukowa PAU w Rzymie wobec prób jej przekształcenia i upolitycznienia w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, nr 2, s. 379–400.

ty program kulturalny (słuchowisko, warsztaty, prowadzenia kuratorskie). Ponadto mgr Sunderland jest kierownikiem lub wykonawcą trzech innych projektów badawczych. Są to: *Rozwój praktyk wydawniczych i edytorskich wybranych czasopism naukowych z zakresu historii nauki i oświaty*, Ministerstwo Edukacji i Nauki (Rozwój Czasopism Naukowych), 2021–2023; *Beyond Symbolic Power and Knowledge Apparatus: Exploring Recent Developments in Methodology of International Textbook Research*, Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung, 2021–2022; *Archiwum Kobiet: Piszące*, Ministerstwo Edukacji i Nauki (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki), 2018–2023.

Badania dr Wiśniewskiej dotyczą okresu powojennego. Jej wiodącym tematem badawczym jest *Depedagogizacja dzieciństwa. Determinanty zdrowia i rozwoju dzieci w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*. W 2021 r. napisała rozdział do pracy zbiorowej, która ma się ukazać w bieżącym roku. Na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty” ukazał się także jej źródłowy artykuł, związany z problematyką zdrowia dzieci w okresie tużpowojennym¹⁹. Kontynuowała również swój udział w projekcie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki *Pro memoria*, dotyczącym merytorycznego i redakcyjnego opracowania niepublikowanych zapisków prymasa Stefana Wyszyńskiego – w minionym roku przygotowała do druku tom za 1971 r. W ramach kolejnego zagadnienia – *Warszawska administracja wyznaniowa w PRL*, napisała obszerny artykuł *Działalność ekstremistów kościelnych stwarza niekorzystny klimat we wzajemnych stosunkach. Relacje między biskupami warszawskimi a władzami stołecznymi w okresie stanu wojennego w dokumentach Wydziału do spraw Wyznań w Warszawie*, przewidziany do publikacji w 2022 r. Z tematem tym związany jest też artykuł, który ukazał się w 2021 r. na łamach „Rocznika Teologicznego”²⁰.

Zmiana epoki badawczej przez dr. Getkę-Keniga związana jest z uzyskaniem przez niego w 2021 r. grantu z NCN pt. *Zabytki architektury i polityka historyczna w komunistycznej Polsce – przypadek Krakowa 1945–1978*. Rozpoczął prowadzenie kwerendy w archiwach krakowskich (Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Zakładowe Zamku Królewskiego na Wawelu, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Zakładowe Muzeum Krakowa), a koncepcję tematu oraz wyniki wstępnych badań przedstawił na seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego IHN PAN w marcu 2022 r. Problematyce tej był także poświęcony jeden z jego artykułów²¹. Był również redaktorem publikacji dotyczącej problemów powojennej odbudowy Warszawy²².

Prof. Schiller-Walicka kontynuowała prace nad spuścizną naukową prof. Andrzeja Walickiego. W 2021 r. został opublikowany trzytomowy wybór prac prof. Walickiego o sprawach polskich, pod wspólnym tytułem *PRL i skok do neoliberalizmu*²³. Na wybór ten składają się

19 M. Wiśniewska, *Zdrowie uczniów, stan sanitarno-higieniczny szkół i medycyna szkolna w powojennej Polsce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 229–246.

20 Eadem, *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Teologiczny” 2021, z. 2, s. 587–611.

21 M. Getka-Kenig, *Straty architektury zabytkowej Krakowa w latach II wojny światowej (1939–1945)*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX” t. 4, 2020 [2021], s. 92–112.

22 *Plan londyński. Niezrealizowana wizja odbudowy Warszawy (1945–1946)*, red. M. Getka-Kenig, Warszawa 2021.

23 A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021; idem, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 2, *Antykomunizm zamiast wolności. Porachunki inteligencji*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021; idem, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Falszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwość III RP*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.

artykuły naukowe i publicystyczne prof. Walickiego, pisane na przestrzeni ostatnich 35 lat, wyjątki z jego dzienników, wywiady i listy. Wybrane teksty zostały poprzedzone wstępem, a w tomie ostatnim znalazło się, napisane wspólnie z prof. Pawłem Kozłowskim, *Postscriptum*²⁴. Edycja ta była prezentowana w listopadzie 2021 r. na Targach Książki Historycznej; w ich ramach odbyło się także seminarium *Andrzeja Walickiego spojrzenia na PRL i III RP*. Na międzynarodowej konferencji Komisji Historyków Polski i Rosji, która odbyła się w październiku 2021 r., przedstawiła referat *Профессор Анджей Валицкий и его видение исследования России и русской общественной мысли*, będący pokłosiem prowadzonych badań. Poza tym ogłosiła artykuł recenzyjny na łamach czasopisma „Analecta”, poświęcony najnowszej książce dr Urbanik-Kopec²⁵, a także wystąpiła w kwietniu 2021 r. na konferencji międzynarodowej „Наука и образование в общем историко-культурном пространстве России и Польши” z referatem *Исследования по истории высшего образования в Царстве Польском на примере Императорского Варшавского университета*.

Seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego

Od 2020 r. seminarium naszej Pracowni odbywa się we współpracy z Centre de civilisation polonaise – Université Paris-Sorbonne. Pozwoliło to znacznie rozszerzyć krąg uczestników i problematykę omawianą na seminariach. Spotkania odbywają się co miesiąc, a program seminariów znaleźć można na stronie internetowej IHN PAN, w zakładce Seminarium: www.ihnpan.pl/seminarium-z-historii-oswiaty/.

Bibliografia

Literatura przedmiotu

- Bajer J., *Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Orientalnej w Stambule z lat 1766, 1772 i 1778*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 209–228.
- Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*, wyd. J. Bajer, Warszawa 2020.
- Getka-Kenig M., *Nagrobek Stanisława Staszica a polityka wizerunkowa Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 31–49, DOI 10.4467/0023589xkhnt.21.017.14178.
- Getka-Kenig M., *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*, Warszawa 2021.
- Getka-Kenig M., *Straty architektury zabytkowej Krakowa w latach II wojny światowej (1939–1945)*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX” t. 4, 2020 [2021], s. 92–112.
- Getka-Kenig M., *Usurpation of the Aristocratic Privilege and Social Identity of the Polish noble Elite in the Period of the Partitions*, „Kwartalnik Historyczny. English Language Edition” t. 128, 2021, z. 5, s. 79–104, DOI 10.12775/kh.2021.128.si.1.03.

24 J. Schiller-Walicka, *Andrzeja testament polityczny*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, s. 9–13; J. Schiller-Walicka, P. Kozłowski, *Postscriptum*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, s. 451–454.

25 J. Schiller-Walicka, *Historia społeczna z seksem w tle*.

- Jasiński M., *Działalność pedagogiczno-duszpasterska księdza Łukasza Cybika w Galicji i Królestwie Polskim*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, z. 2, s. 327–355.
- Ostatni poseł polski do Porty Otomańskiej. Akta legacji stambulskiej Franciszka Piotra Potockiego, starosty szczyrzeckiego (1789–1791)*, wyd. i oprac. K. Waliszewski, t. 1, Paris 1894.
- Piekarski M., *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki (1869–1928)*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, Warszawa 2022 (w druku).
- Piekarski M., *Karol Mikuli, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „*Studia Chopinowskie*” 2021, nr 2 (w druku).
- Piekarski M., *Karol Mikuli – uczeń Fryderyka Chopina i miłośnik poezji Augusta Heinricha Hoffmanna von Fallerslebena*, [w:] *Karol Mikuli – koncert monograficzny*, program teatralny, Polska Opera Królewska, Warszawa 2021, s. 6–11.
- Piekarski M., *Lwów jako ponadlokalny ośrodek polskiego życia muzycznego w drugiej połowie XIX oraz pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Lwów w historii i kulturze polskiej*, red. E. Hrycaj-Mańanicz, B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, Lwów – Warszawa 2021, s. 309–339.
- Piekarski M., *Musica Leopolis*, „*Cracovia Leopolis*” 2021, nr 1–2, s. 64–65.
- Piekarski M., *Pieśni Karola Mikulego w kontekście poetyckiej i muzycznej twórczości romantycznej*, [w:] *Musica Galicana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, t. 17, Rzeszów 2021, s. 69–89.
- Piekarski M., *Wspomnienie o Remigiuszu Węgrzynowiczu*, [w:] *Rocznik Lwowski*, red. O.S. Czarnik, A.J. Leinwand, M. Olbromski, A. Redzik, K. Smolana, Warszawa 2021, s. 287–300.
- Piskurewicz J., *Giovanni Maver (1891–1970). Włoski promotor polskiej nauki i literatury*, „*Pamiętnik Literacki*” 2021, z. 2, s. 265–287, DOI 10.18318/pl.2021.2.19.
- Piskurewicz J., *Stacja Naukowa PAU w Rzymie wobec prób jej przekształcenia i upolitycznienia w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, nr 2, s. 379–400.
- Plan londyński. Niezrealizowana wizja odbudowy Warszawy (1945–1946)*, red. M. Getka-Kenig, Warszawa 2021.
- Reychman J., *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 1950, s. 57, 62–63, 68.
- Reychman J., *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku*, Warszawa 1959.
- Schiller-Walicka J., *Andrzeja testament polityczny*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, Warszawa 2021, s. 9–13.
- Schiller-Walicka J., *Historia społeczna z seksem w tle. Rozważania o książce Alicji Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich”*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021, ss. 284, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, z. 3, s. 413–425.
- Schiller-Walicka J., *Kozłowski P., Postscriptum*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Fałszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwości III RP*, Warszawa 2021, s. 451–454.

- Smoleński W., *Szkoła Orientalna w Stambule na koszcie Rzeczypospolitej (1766–1795)*, „Kwartalnik Historyczny” 1887, s. 584–593 (przedruk: idem, *Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1795)*, [w:] idem, *Pisma historyczne*, t. 2, Kraków 1901, s. 207–222).
- Urbanik-Kopeć A., *Brzydź się grzechem jak wężem*, „Periodyk Najgorszy” 2021, nr 9, s. 104–107.
- Urbanik-Kopeć A., *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna na ziemiach polskich w XIX wieku*, Warszawa 2021.
- Urbanik-Kopeć A., *Pan i służąca. Od pracy na służbie do pracy seksualnej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 191–208.
- Urbanik-Kopeć A., *Pani i służąca. Przypadek Lucyny Kotarbińskiej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 173–190.
- Urbanik-Kopeć A., *Spod skrzydeł matki do Szwajcarii. Studentki medycyny w podróży po wiedzę*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” t. 13 (55), 2020, s. 97–114.
- Urbanik-Kopeć A., *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 189–205.
- Wiśniewska M., *Zdrowie uczniów, stan sanitarno-higieniczny szkół i medycyna szkolna w powojennej Polsce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 229–246.
- Wiśniewska M., *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Teologiczny” 2021, z. 2, s. 587–611.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 2, *Antykomunizm zamiast wolności. Porachunki inteligentkie*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Fałszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwość III RP*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.

Strony internetowe

- Banaś J., *Kobiety nie wybierały pracy seksualnej. To prostytutka wybierała je*, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Ale Historia” 6.11.2021 r., wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,27773380,kobiety-nie-wybieraly-prostytucji-to-prostytucja-wybierala.html [dostęp 5.12.2021].
- Kazior A., *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu – recenzja książki Alicji Urbanik-Kopeć*, 3.12.2021 r., writerat.pl/chodzie-i-usmiechac-sie-wolno-kazdemu-recenzja-ksiazki-alicji-urbanik-kopec/ [dostęp 6.12.2021].
- Szymichowska I., *Alicja Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu”. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich – recenzja i ocena*, 16.10.2021 r., histmag.org/Alicja-Urbanik-Kopec-Chodzie-i-usmiechac-sie-wolno-kazdemu.-Praca-seksualna-w-XIX-wieku-na-ziemiach-polskich-recenzja-i-ocena-23032 [dostęp 3.12.2021].
- Zegadło M., *„Świat wymyślony dla mężczyzn...”*. O książce Alicji Urbanik-Kopeć w *Księgozbiorach*, 19.10.2021 r., wydawnictwo.krytykapolityczna.pl/blog/recenzja/swiat-wymyslony-dla-mezczyzn-o-ksiazce-alicji-urbanik-kopec-w-ksiegozbiarach [dostęp 5.12.2021].

dr hab. **Joanna Schiller-Walicka**, prof. PAN – profesor nadzwyczajny w Instytucie Historii Nauki PAN, kierownik Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury, historyk oświaty i nauk humanistycznych. Zajmuje się historią szkolnictwa średniego i wyższego w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim w XIX w., historią organizacji i nauki na uniwersytetach Europy Środkowo-Wschodniej.
e-mail: j.schiller@onet.eu

Data zgłoszenia artykułu: 23 maja 2022

Data przyjęcia do druku: 27 czerwca 2022